

VAD TYCKER UNGDOMAR OM VÄGSKÄL?

En fokusgruppsintervju med högstadieelever om ett
alkohol och drogmaterial för skolan

**Eva Wallin
Charlotta Rehnman
Jörgen Larsson**

1997

Rapport nr 3

Förord

STAD-projektet (Stockholm förebygger alkohol- och drogproblem) är ett tioårigt projekt vars uppdrag är att identifiera, tillämpa och utvärdera lovande metoder för prevention inom alkohol- och narkotikaområdet. Projektet tillkom 1995 efter en översyn av missbruksvården i Stockholms län, där Landstinget och Stockholms kommun gemensamt beslöt göra en mer långsiktig satsning på metodutveckling. Projektområdet består av Stockholms läns centrala och västra delar, med ca 300 000 invånare.

Den alkohol- och drogpolitiska situationen i Sverige på 90-talet kräver att nya metoder för prevention utvecklas. Den tilltagande globaliseringen och Sveriges EU-medlemskap begränsar på en rad viktiga punkter statens möjligheter att föra en tillgänglighetsbegränsande politik. Samtidigt talar allt mer av den internationella forskningen för att det just är på tillgänglighetsområdet som de största framgångarna uppnåtts. Detta understryker behovet av att i lokalsamhället utveckla ny metodik där insatser för att påverka såväl efterfrågan som tillgänglighet vävs samman i nya former av samhällsbaserad prevention.

STAD-projektet har inriktats på arbete inom tre områden: tidig upptäckt av alkoholproblem och rådgivning inom sjukvården, ansvarsfull alkoholserving på restauranger och förebyggande insatser på ungdomsområdet. Som gemensam nämnare för projekten är en betoning på lokal mobilisering, men också på lokalt policyarbete.

Även för utvärdering av samhällsbaserad prevention krävs metodutveckling. Såväl kvantitativa som kvalitativa metoder krävs, där både processer och effekter följs. Hur ser konsumtionsmönstren ut i olika delar av befolkningen? När de preventiva insatserna fram till målgrupperna? Var får tonåringar tag i alkohol och narkotika? Vad tycker läkare och sjuksköterskor om screening för alkoholproblem? Hur mäter man förändringar i våld på restauranger? Kunskapsluckorna är många. I en serie av rapporter kommer vi från STAD-projektet belysa dessa och en rad andra frågor.

Vad tycker ungdomar om ANT-materialet Vägskäl?

I den här rapporten presenteras resultat från en utvärdering av ett alkohol- och drogmaterial för högstadiet. Ungdomar har i fokusgruppsintervjuer berättat vad de har tyckt om att arbeta med materialet "Vägskäl".

INNEHÅLLSFÖRTECKNING		SIDNR.
0	SAMMANFATTNING	3
1	BAKGRUND	4
2	SYFTE	5
3	METODVAL	5
4	MÅLGRUPP OCH URVAL	5
5	GENOMFÖRANDE	6
6	RESULTAT	9
	6.1 Vad eleverna kommer ihåg	9
	6.2 Hur man arbetade	9
	6.3 Helhetsintryck av Vägskäl	10
	6.4 Framsidan	10
	6.5 Namnet	11
	6.6 Bilder	11
	6.7 Kryssövningar	11
	6.8 Riskanalyserna	11
	6.9 Faktafrågorna	12
	6.10 Språket	12
	6.11 Vad var nytt?	12
	6.12 Förväntningar och omgivning styr berusning	13
	6.13 Talat med föräldrar	13
	6.14 Häftet	13
	6.15 Har Vägskäl påverkat?	13
	6.16 Förbättringar av Vägskäl	14
7	DISKUSSION	15
8	SLUTSATSER	19
9	FÖRSLAG TILL FÖRBÄTTRINGAR AV VÄGSKÄL	19
	BILAGOR	21

FÖRTECKNING ÖVER TIDIGARE UTGIVNA
RAPPORTER FRÅN STAD-PROJEKTET

27

0 SAMMANFATTNING

Som ett led i STAD-projektets (STockholm förebygger alkohol- och drogproblem) arbete med att begränsa tillgängligheten av alkohol- och droger för ungdomar har ett material för skolan tagits fram, kallat Vägskäl.

Under våren 1997 har tre högstadieskolor prövat materialet. Utvärdering av detta pågår. Syftet med den här rapporten är att redovisa vad ungdomar tycker om materialet.

Fokusgruppsintervjuer har genomförts med elever i årskurs 8 från två av de aktuella skolorna, en innerstadsskola och en förortsskola i Stockholms kommun. Totalt har fyra intervjuer genomförts (en pojk- och en flickintervju i varje skola). Intervjuerna genomfördes under hösten 1997 med cirka 6-8 deltagare i varje grupp. Skolorna skötte rekryteringen av eleverna. Konferensrum på respektive skola användes för intervjuerna som genomfördes på skoltid. Eleverna bjöds på förtäring. Intervjuerna (som bandinspelades) leddes av en moderator och en observatör (olika för pojk- och flickintervjuerna) från STAD.

Tema i intervjuerna var helhetsintryck av materialet, vad eleverna tyckte om de olika delarna i materialet och om Vägskäl har påverkat eller kommer att påverka deras alkohol- och drogvanor.

Slutsatser som har dragits utifrån intervjuerna är:

- Eleverna kom ihåg mycket av Vägskäl, både fakta och övningar
- Elevernas åsikter är delade om vad de tycker om Vägskäl. Pojkarna tyckte i större utsträckning att Vägskäl var intressant och bra
- Hälften av eleverna hade visat häftet för sina föräldrar
- Nästan alla elever hade sparat häftet hemma eller i skåpet

- Eleverna tror inte att Vägskäl kommer att påverka deras alkohol- och drogvanor.
- Vägskäl behöver revideras (innehåll, layout och bilder)
- Vägskäl i dess nuvarande form passar inte alla grupper av elever. Det är tveksamt om Vägskäl når de elever som är i riskzonen att använda alkohol och droger.
- Syftet med Vägskäl och dess målgrupp behöver klargöras.

Rapporten avslutas med en lista över förslag på hur Vägskäl kan förbättras.

1 BAKGRUND

STAD-projektet (STockholm förebygger Alkohol och Drogproblem) är ett 10-årigt projekt som drivs i samarbete mellan Landstinget och Stockholms stad. Projektet är uppdelat i tre delar, en primärvårdsdel, en restaurangdel och en ungdomsdel. Den del som rör ungdomar har som målsättning att begränsa tillgängligheten av alkohol och droger och består av olika komponenter, t ex samverkan med polis, myndigheter, föräldrar och skola.

Enligt LPO 94 har skolan en skyldighet att informera elever om alkohol- och droger. STAD-projektet gjorde, efter en inventering, bedömningen att det saknades ett bra läromedel för ANT. Även om förhoppningarna inte är stora att sådana material i sig ska kunna påverka ungdomars alkohol- och drogvanor är ett sådant material en viktig inkörsport i skolan och kan bana väg för ett samarbete kring dessa frågor, t ex policyfrågor.

1991 skrev *Anders Eriksson och Jörgen Larsson* (då anställda i FIA-projektet) ett läromedel om ANT som hette "ANTologi för högstadiet". Det användes i undervisningen av ca 1000 elever på ett flertal skolor i Stockholm

1991-95. Texten reviderades fortlöpande i samband med nytryckning av varje upplaga (totalt åtta nytryckningar).

När STAD-projektet behövde ett skolmaterial 1995 gjorde Jörgen ett utkast till ett nytt material som i huvudsak byggde på den mångreviderade faktatexten i "ANTologi för högstadiet". Till detta lades ett antal övningar (resistance- and skills training) från VÅGA-programmet. Dessa övningar gjordes om och anpassades bättre till målgruppen (åk 7-8) med hjälp av *Eva Kallai* (den polis som hade största erfarenheten av VÅGA-programmet i Stockholm).

Det första utkastet av "VÄG-SKÄL" lästes enskilt av fem ungdomar i 13-14 års åldern mot en viss ersättning. Ett flertal ändringsförslag framkom och genomfördes. Därefter trycktes materialet med bilder från MIRA-bildbyrå. Under våren 1997 har Vägskäl prövats i åk 7 av tre skolor i Stockholm, två innerstadsskolor och en förortsskola. Lärarna som har prövat materialet i sina klasser har efter avslutat arbete fått fylla i enkäter angående vad de ansåg om materialet. En annan viktig målgrupp är eleverna. I den här rapporten presenteras den del av utvärderingen som gäller ungdomarna.

2 SYFTE

Syftet med den här studien är att studera vad ungdomar tycker om materialet Vägskäl.

3 METODVAL

Metoden som valdes för denna studie var fokusgruppsintervjuer, en form av gruppintervju med 4-12 deltagare. Motivet för val av metod var att vi ville höra ungdomarna med egna ord beskriva och berätta om arbetet med

Vägskäl. Som underlag för intervjun hade en intervjuguide utarbetats (se bilaga 1).

Intervjuerna leds av en gruppleddare (moderator) och ofta medverkar även en observatör som observerar gruppen och för anteckningar.

4 MÅLGRUPP OCH URVAL

Målgruppen för studien är elever i årskurs 8 från två av skolorna som prövade att arbeta med Vägskäl i årskurs 7 under våren 1997. En av skolorna (skola 1) ligger i innerstaden och den andra (skola 2) i en förort med en hög andel invandrare. Tidigare erfarenheter har visat att det inte är bra att blanda flickor och pojkar i gruppintervjuer eftersom pojkarna har en tendens att dominera genom att prata mest. Det första kriteriet var därför att intervjua pojkar och flickor separat. Ett annat kriterium var att få elever från samtliga klasser som provat Vägskäl representerade (6 klasser i skola 1, 3 klasser i skola 2). Dessutom fanns det ett ytterligare kriterium att blanda elever som hade erfarenhet av att dricka alkohol med elever som inte drack i nämnvärd utsträckning. Detta kriterium skulle *inte* nämnas för eleverna. Istället gavs dessa rekryteringsprinciper, såväl per telefon som telefax, (se bilaga 2) som underlag till en lärare i skola 1 och biträdande rektor i skola 2 som skötte rekryteringen. Antalet intervjuer begränsades till fyra, en flick- och en pojkintervju i respektive skola.

5 GENOMFÖRANDE

Moderator i samtliga intervjuer var en representant från STAD (Lotta R) som har fått utbildning i fokusgruppsteknik. Observatörsrollen delades mellan två andra STAD-representanter, Eva i flickintervjuerna och Jörgen i pojkintervjuerna. Jörgen hade inte haft kontakt med eleverna och de visste

inte att han var en av författarna till Vägskäl. Detta var en förutsättning för att han skulle kunna delta. Intervjuerna spelades in på band.

Innan intervjun fick eleverna anonymt besvara en enkät om deras alkohol- och drogerfarenhet (se bilaga 3). Detta visade sig vara ytterst värdefullt eftersom det framkom att ingen av eleverna i innerstadsskolan drack alkohol i någon nämnvärd utsträckning. I förortsskolan var däremot fördelningen ungefär som önskat. Detsamma gällde för kriteriet att alla klasser skulle representeras. I innerstaden var de intervjuade eleverna endast från två av sex klasser eftersom övriga klasser var lediga dagen för intervjun. Däremot var samtliga klasser representerade i förortsskolan. Antalet elever i intervjuerna varierade mellan 6-8 deltagare.

I båda skolorna genomfördes intervjuerna i konferens/mötesrum som hade bokats i förväg för att undvika störningar under intervjun. Detta fungerade bra med något undantag. Eleverna bjöds på förtäring. De fick ingen ytterligare ersättning eftersom de blev intervjuade under skoltid. Intervjuerna genomfördes under oktober och november 1997.

I tabell 1 visas antal elever, erfarenhet av alkohol och tid för intervjun för de fyra intervjuerna.

Stämningen i grupperna varierade. Flickorna i skola 1 verkade känna varandra väl och stämningen var god. Alla flickorna pratade, men en av flickorna dominerade något genom att prata mer än övriga, speciellt i början av intervjun. Flickorna gav ett intryck att vara mycket ordentliga och ambitiösa.

Deltagarna i pojkindervjun i skola 1 gav på samma sätt som flickorna i samma skola intrycket av att vara mycket ordentliga. Stämningen var

positiv. Pojkarna var lite stökiga till en början men lugnade sig så fort intervjun kom igång. Alla pojkar pratade utom en som inte sa så mycket.

I intervjun med flickorna i skola 2 var stämningen lite mer avvaktande. Jargongen i den här gruppen var betydligt hårdare. En flicka var genomgående mycket dominant, men mer genom kroppsspråk än genom att tala mycket. Mellan några av flickorna verkade det finnas någon typ av konkurrens. Två av de intervjuade flickorna sa i princip ingenting utom vid en direkt fråga. Detta berodde i ett av fallen förmodligen på svårigheter att uttrycka sig på svenska. De övriga flickorna förstod svenska mycket bra. Alla flickor i gruppen hade invandrarbakgrund. I den här intervjun jämfört med övriga intervjuer hade deltagarna i mycket högre utsträckning olika åsikter. I gruppen fanns en misstänksamhet mot att intervjun skulle spelas in på band och vilka som skulle lyssna på intervjun. Stämningen i intervjun med pojkarna i skola 2 var bra. Samtliga pojkar hade invandrarbakgrund. Två av pojkarna var lite tystare än de övriga. Pojkarna förstod svenska bra och hade i de flesta fall lätt att uttrycka sig. Liksom i flickgruppen från samma skola var man misstänksam mot bandspelaren (vem som skulle läsa utskriften) och över att fylla i enkäten. Det fanns en oro att information skulle kunna lämnas till personal på skolan. Försäkringar gavs om att så inte var fallet. Den här intervjun avbröts mitt i av en lärare som skulle hämta en elev. Efter ett kort avbrott fortsatte intervjun då eleven kom tillbaka.

Rekryteringen fungerade som avsett i förortsskolan. Att samtliga klasser inte fanns med i innerstadsintervjuerna fanns det som nämnts ovan en förklaring till. Att däremot endast elever som nästan aldrig drack alkohol deltog kan ha berott på otillräckliga instruktioner inför rekryterandet. Läraren ombads plocka ut såväl lugna som busiga elever. Förmodligen har läraren inte associerat busig till att gälla elever som har erfarenhet av att dricka utan snarare livliga, stökiga elever. I intervjuerna med eleverna från skola 1 framkom det tydligt att det fanns andra elever på skolan som drack alkohol

(vilket också visats i lokala drogvastudier). Rekryteringsfelet berodde snarare på missförstånd eller otydliga instruktioner än att det inte fanns sådana elever på skolan.

De inspelade intervjuerna skrevs ut och analyserades. Ytterligare underlag för analysen har varit observatörernas anteckningar. Efter varje intervju har moderator och observatör sammanfattat intervjun och det första intrycket i direkt anslutning till den genomförda intervjun. Dessa har spelats in på band och skrivits ut. Intervjuerna har kodats och sorterats huvudsakligen efter tema i intervjuguiden. Tolkningarna har bland annat gjorts utifrån hur eniga grupperna är om en fråga. Om eleverna tycker olika har vi försökt att spegla de olika synpunkter som har framförts.

Andra saker som har legat till grund för analysen är om eleverna har varit engagerade respektive oengagerade i en fråga och om de har uttalat sig i första person, d v s vad de själva tycker och inte vad andra tycker. Interaktionen mellan deltagarna i intervjuerna har beaktats i analysen.

6 RESULTAT

6.1 Vad eleverna kommer ihåg

Vid samtliga intervjuer kom eleverna ihåg en hel del om Vägskäl, både vad gäller faktadelen och övningarna. Detta trots att det för vissa av eleverna hade hunnit gå drygt ett halvår sedan de arbetade med materialet.

6.2 Hur man arbetade

I innerstadsskolan fick eleverna från de representerade klasserna arbeta med Vägskäl på gymnastiklektionerna i 80-minutersblock. Arbetet var upplagt så att eleverna fick arbeta enskilt eller parvis med boken och sedan diskutera i klassen. Lärarens insats uppskattades mycket. Han berättade utifrån egna erfarenheter vilket blev ett roligt komplement till boken. Dessutom fick eleverna se en film om en skolavslutning på Djurgården "För att bli full".

I förortsskolan fick samtliga tre klasser arbeta med Vägskäl på SO- och svenska lektioner. Tre veckor arbetade de med materialet. Eleverna fick läsa, svara på frågor och diskutera

"Läraren kollade igenom först vad vi skulle göra och läste upp frågor och sånt och sen så fick vi fortsätta. Om vi inte förstod nånting så hjälpte läraren"
(Pojke i förortsskolan)

En av klasserna fick göra ett specialarbete om droger. Utöver detta fick även dessa elever se en film (ej samma som i andra skolan). Eleverna i den här skolan talade inte speciellt mycket om lärarnas insatser.

6.3 Helhetsintryck av Vägskäl

Pojkarna i de båda intervjuerna tyckte överlag att materialet var intressant och bra. Möjligtvis var häftet för långt.

Flickorna i innerstaden tyckte i och för sig att materialet var intressant och bra. Däremot tyckte de inte att det handlade om dem och att det inte nådde de elever som bäst behöver det. Flickorna berättade att dessa elever i stor utsträckning hade skolkat eftersom de tyckte att Vägskäl mest bestod av förmaningar. Flickorna var kritiska till layouten. Det såg ut som ett häfte som liknar allt annat. De tyckte inte om att alkoholens positiva effekter nämndes.

Flickorna i förortsskolan hade olika åsikter om materialet. Vissa tyckte att det var bra och häftigt. Andra att det var tråkigt och långt. Flera framförde synpunkter att en bok som Vägskäl inte är ett speciellt bra sätt för att arbeta med alkohol och droger i skolan.

Både flickorna och pojkarna i förortsskolan tyckte att anledningen till att Vägskäl var bra att arbeta med var att man slapp ordinarie undervisning.

”Men det är roligare förstår du för då läser man inte såhär typ SO:n då läser man inte om såna här gamla kungar och sånt, såna här saker.” (Flicka i förortsskolan)

6.4 Framsidan

Pojkarna i båda skolorna tyckte att framsidan var bra. Den kunde eventuellt vara i färg eller ljusare, men motivet var bra. Framsidan visade, enligt dem vad det handlar om.

Flickorna i innerstaden tyckte inte om bilden. De trodde att den var arrangerad och tyckte att den gav fel signaler, nämligen att dricka är socialt. Dessutom var den för mörk.

Flickorna i förorten hade blandade åsikter. Några tyckte att den var bra, medan andra att den var dålig (för mörk).

6.5 Namnet

Flickorna tyckte i större utsträckning än pojkarna att namnet var bra. Pojkarna ansåg att namnet var långsökt. I förortsskolan förstod några av pojkarna inte alls vad namnet associerade till.

6.6 Bilder

Överlag tycker både pojkarna och flickorna i alla intervjuer att bilderna är bra, speciellt de otäcka bilderna som visar de negativa konsekvenserna av alkohol och droger. Däremot är många kritiska till två av bilderna som de tolkar som uppmuntran till att dricka alkohol (sidan 9, husvagnen med banderollen Våga droga. Det är tufft att vara full, sida 18 när en flicka håller i en annan flicka alkohol).

6.7 Kryssövningar

Eleverna i samtliga intervjuer tyckte om att göra kryssövningarna.

*"Ja det är roligt att svara på frågorna. Det är klart det som jag tycker är bäst med boken när man får svara själv och...det är liksom intimt kan man säga".
(Pojke i innerstadsskolan)*

6.8 Riskanalyserna

Eleverna som tyckte bäst om riskanalyserna var pojkarna i innerstaden. Däremot tyckte både flickorna och pojkarna i den skolan att de flesta av situationerna var osannolika och orealistiska. Så var inte fallet i förortsskolan där eleverna ansåg att situationerna var sannolika även om de inte hade hänt just dem

"Mest, mest. Det kan hända oss själva men mer kompisar. Typ man känner igen situationen." (Pojke i förortsskolan)

Flera sa att det var för många riskanalyser vilket blev tjatigt. Flickorna önskade att det hade funnits mer information om varje situation, t ex personernas ålder. En av klasserna i förortsskolan hade fått skriva en egen riskanalys.

Någonting som återkom var att man i vissa av såväl kryssövningarna som riskanalyserna såg igenom vad som var "rätt" svar och vad man förväntades tycka. Det fanns därför en risk att man skrev det rätta svaret utan att egentligen tycka så. Andra reagerade tvärtom och skrev det felaktiga svaret fast de inte tyckte så eftersom de blev provocerade.

"De flesta vet ju vad som var rätt, men ändå så vill dom, liksom man, ibland så skriver man personligt, ibland på sådana här grejer framkallar att man skriver bara det som är rätt för att vara just rätt". (Flicka i innerstadsskolan)

"Men jag tycker att den här "Jag anser att"...jag tycker den, lite grann, en del av de där liksom påståendena då, de liksom provocerar en till att skriva ja, jag brukar göra det, bara för att man ska irritera folk bara för att man liksom ska visa att ja, okej det är inte så, men det liksom..." (Flicka i innerstadsskolan)

6.9 Faktafrågorna

Speciellt eleverna i förortsskolan tyckte att det var jobbigt att svara på frågorna. Nästan alla tyckte att frågorna skulle ligga i slutet på varje kapitel som de gör i materialet.

6.10 Språket

Språket var enkelt att förstå. Det var bra att svåra ord förklarades.

6.11 Vad var nytt?

Det mesta som var nytt för eleverna gällde droger. Alkoholdelen var mer repetition. Exempel på nya saker de lärt sig var de skador och konsekvenser som kan bli av alkohol och droger. I stor utsträckning hävdade eleverna att de redan kände till stora delar av materialet och då främst alkoholdelen. Speciellt gällde detta flickorna i förortsskolan som sa att de redan visste allting.

6.12 Förväntningar och omgivning styr berusning

Ett viktigt kapitel i Vägskäl beskriver hur förväntningar, omgivning och den kultur man lever i styr den grad av berusning man upplever. Flera exempel på detta ges i häftet, t ex olika studier som har genomförts. Det varierade stort mellan grupperna hur eleverna hade förstått det här sambandet. Eleverna i innerstaden tyckte att det var jätteintressant och hade förstått texten väl. En del kände till det sedan tidigare och för andra var det nytt. Några av pojkarna i förortsskolan, visade det sig, hade helt missförstått texten. Då sambandet förklarades för dem vid intervjun framkom det att detta var nytt för dem. Flickorna i förortsskolan berörde inte detta avsnitt.

6.13 Talat med föräldrar

Två av grupperna (flickorna i innerstaden och pojkarna i förortsskolan) hade i nästan samtliga fall visat häftet för sina föräldrar. I några fall hade detta lett till diskussioner och frågor hemma. I de två övriga grupperna hade ingen visat häftet för föräldrarna.

"...min morsa frågade vad det var för bok och jag förklarade och så kom frågorna: knarkar du?" (Pojke i förortsskolan)

6.14 Häftet

Nästan alla hade sparat sitt häfte, antingen i skåpet eller hemma. Några sa till och med att de ville behålla häftet för att visa sina småsyskon eller egna barn i framtiden.

6.15 Har Vägskäl påverkat?

Eleverna hade ingen större tilltro till att Vägskäl har påverkat eller kommer att påverka deras alkohol- och drogvanor. Andra saker betyder mer som omgivning, stämning, grupptryck och självförtroende. Kopplingar mellan detta och Vägskäl ser inte eleverna direkt. Vägskäl är för dem mer faktaförmedling för att öka kunskapen.

"Eller jag tycker såhär att den här boken den gav, den gav mer fak...fakta men jag tror inte att dom ändrar ens liksom handlingar sen när det verkligen gäller." (Flicka i innerstadsskolan)

"Det spelar ingen roll hur många såna här böcker vi får alltså. Om vi vill vahetere dricka eller nånting då gör vi det ändå". (Flicka i förortsskolan)

"Jag vet inte, säkert någonstans liksom i baktanken men när situationen händer då är man inte såhär - ja vänta vad var det jag skulle göra nu liksom,

man tänker inte riktigt efter då man gör. Man handlar väl som man gör helt enkelt.” (Pojke i innerstadsskolan)

Några av eleverna nämnde att ”Fem skäl att avstå” skulle kunna vara ett visst stöd om man hamnade i situationer där man blir erbjuden alkohol eller droger.

6.16 Förbättringar av Vägskäl

Många förslag gavs om hur Vägskäl kan förbättras eller alternativ till hur man kan arbeta med dessa frågor.

- Lägg till statistik och diagram över t ex alkoholskador
- inkludera tobak, som känns betydligt mer aktuellt för samtliga grupper
- förbättra layouten, t ex små tänkvärda faktarutor i marginalen
- låt eleverna skriva egna situationer som spelas upp för klassen
- lägg till en film
- bjud in en f d missbrukare
- studiebesök
- visa hur olika droger ser ut på riktigt
- försök hitta på aktiviteter som gör att alla måste vara aktiva
- korta ner texten
- ta bort några riskanalyser
- välj inte gymnastiklektioner, svenska eller SO är bättre
- låt eleverna testa sina attityder (T ex övningen Jag anser) både innan och efter arbetet med Vägskäl för att själva kunna se om attityderna påverkats

”Det hade varit jättebra om man först hade gjort det så hade man sett hur man--hur man...vad man tyckte om droger och alkohol och så och sen när man gjort det på slutet se om man ändrat uppfattning. Det hade varit jättebra.” (Flicka i innerstadsskolan)

Majoriteten av eleverna i samtliga grupper tyckte att tobak borde ingå i häftet. Av förslagen som listats upp var detta det som eleverna starkast förde fram. Tobak känns för dem mer angeläget och aktuellt.

Åsikterna gick isär om när elever ska arbeta med Vägskäl. I innerstadsskolan tyckte några av flickorna att det borde ligga på gymnasiet istället. Droger kändes alltför avlägset. Andra åsikter framfördes att det tvärtemot borde ligga tidigt för att vara förberedd om det händer. Flickorna i förortsskolan tyckte att Vägskäl istället borde ligga på mellanstadiet och inte på högstadiet eftersom de redan visste allt. I mellanstadiet skulle Vägskäl på ett bättre sätt kunna fungera som en varning.

7 DISKUSSION

Helhetsintrycket av intervjuerna är att de fungerade bra, speciellt i innerstadsskolan. Vad gäller intervjuerna i förortsskolan hade det varit en fördel om moderator och observatör hade haft mer erfarenhet av att tala med ungdomar från områden där många nationaliteter finns representerade. Som det var nu var vi dåligt förberedda på den ibland hårda jargongen och ungdomarnas sätt att diskutera. Intervjuerna blev därför förmodligen lite kortare p g a att signaler kan ha misstolkats och uppföljande frågor inte har gjorts i samma utsträckning som i innerstadsskolan. Förortsintervjuerna fungerade dock acceptabelt. Det kunde ha varit en fördel om moderator eller observatör själv hade haft invandrarbakgrund.

Pojkarna i båda skolorna verkade tycka bättre om Vägskäl än vad flickorna gjorde. Detta kan ha fler orsaker. En skulle kunna vara att materialet passar pojkar bättre. Det är skrivet av män vilket kanske gör att texten och exemplen bättre passar pojkarna. Flickorna i förortsskolan var mest negativa. De tyckte att ämnet i sig var viktigt och att de kunde identifiera sig

med situationerna, men tyckte också att Vägskäl knappt lärde dem något nytt eller påverkade deras handlingar. Det bästa med Vägskäl var att de slapp en annan lektion. Innerstadsflickorna tyckte att materialet var intressant, men hade svårigheter att identifiera sig. Materialet berörde inte dem. Det är därför viktigt att fundera över det som framfördes, nämligen att materialet inte nådde fram till de som bäst behövde det. Frågan är om det är realistiskt att ett sådant här material når dem som redan har börjat dricka eller använda droger. Det är en utmaning att fundera över hur ett sådant material skulle vara utformat eller vilka andra strategier som behövs.

Upplägget av arbetet med Vägskäl har i båda skolorna varit traditionellt. Läxa, göra övningar och diskutera. Lärarhandledningen har följts. Ett undantag var de elever i den klass som fick göra ett specialarbete. Dessa elever gav vid intervjun ett intryck av att vara mer intresserade och positiva till Vägskäl. I innerstadsskolan betydde läraren mycket för arbetet. Genom att dela med sig av sina erfarenheter kompletterande han häftet bra. Valet av gymnastiklektioner var olyckligt, speciellt då dessa låg först på dagen. Att lägga Vägskäl på ett så populärt ämne som gymnastik är vanskligt. Då lektionerna låg först på dagen var det enkelt att skolka, vilket några gjorde. Istället verkar svenska och SO vara bättre ämnen att integrera Vägskäl i.

Intressant att notera var hur olika eleverna i de båda skolorna resonerade om i vilken årskurs man ska arbeta med Vägskäl. I förorten hade man en stark uppfattning om att mellanstadiet skulle vara ett bättre alternativ. Flickorna här hade en större erfarenhet (egen eller andras) av alkohol och droger och tyckte att det inte var mycket nytt i materialet. Flickorna i innerstaden som istället hade en mycket begränsad erfarenhet av detta tyckte att gymnasiet var att föredra.

Eleverna i förortsskolan var till delar avvaktande inför intervjun. Det var påtagligt att det fanns en misstänksamhet mot att intervjun skulle spelas in

på band och över att fylla i enkäten. Detta kan ha lett till viss underrapportering av vanor. Eleverna definierade sig inte som svenska utan talade om svenska ungdomar till skillnad från dem. De var trötta på dåliga rykten om förorten de bodde i och hade frågor om Vägskäl bara var gjort för dem. De blev lugnande när de fick reda på att Vägskäl är gjort för alla skolor och inte bara skolor i deras område. Det senare hade känts kränkande för eleverna. I samband med detta är det också viktigt att fundera över språket i häftet. Alla grupper säger att det är lätt, men i förortsskolan betonade eleverna detta oerhört mycket. Vägskäl kallades till och med av en flicka för en barnbok. Även pojkarna sa att språket var lätt fast en stor del av gruppen hade missförstått delar av materialet. Frågan kan ha uppfattats som känslig, en form av kontroll om de kan svenska tillräckligt bra.

Det kan vara värt att fundera över om Vägskäl måste anpassas till olika områden såväl kulturellt som för olika åldrar. Kanske skulle det finnas versioner för samtliga stadier så att skolorna i ett område kan komma överens om när de vill arbeta med detta.

Framsidan verkade passa pojkarna bättre än flickorna. Innerstadsflickorna trodde till och med att bilden var arrangerad. Det är viktigt att hitta en bild som passar både flickor och pojkar. Flickorna var istället mer nöjda med namnet. Den dubbla betydelsen av Vägskäl gick förlorad för vissa av invandrareleverna.

Överlag tyckte eleverna att ju hemskare bilderna var desto bättre. 13-14 åringar kan ha svårt att uppfatta ironi i bilder. De blev därför uppretade och provocerade av vissa bilder som uppfattades som reklam för droger.

Innerstadseleverna genomsådade vissa av övningsfrågornas upplägg. De vet vad som är "rätt" socialt önskvärt svar och vad Vägskäls författare och deras lärare hoppas att de ska svara. Detta kan leda till två förmodligen icke

önskade reaktioner. Man fyller i det förväntade svaret även om man har en annan uppfattning eller man fyller i det icke önskvärda bara för att provocera. Det är viktigt att fundera över om övningarna kan göras mindre förutsägbara.

Flera av grupperna säger att det är för många riskanalyser. Det blir en upprepning och därmed tråkigt. Dessutom har innerstadseleverna svårt att känna igen sig. En lösning på detta skulle kunna vara elevernas eget förslag att få skriva egna situationer som diskuteras i klassen. Detta gör ju att situationerna ständigt förnyas och anpassas till den aktuella skolan i det område den ligger.

Häftet uppfattades som personligt, något eleverna ville behålla. Eleverna i innerstaden skulle till en början inte få behålla sina häften vilket de var mycket missnöjda med. Efter påpekande av Vägskäls författare till skolan ändrades detta och eleverna fick tillbaka sina häften. Det är en viktig del i processen för att göra det trovärdigt att eleverna får behålla sina häften för att de verkligen ska våga skriva vad de tycker.

Eleverna hade i ungefär hälften av fallen visat häftet för sina föräldrar. Ibland hade detta lett till diskussioner hemma. Kanske finns det en outnyttjad potential att utvidga Vägskäl med övningar som ska göras tillsammans med föräldrarna.

Eleverna har inga större förhoppningar om att Vägskäl ska kunna påverka deras handlingar. De tycker att det som står i häftet är viktigt och intressant, men att andra saker styr deras handlingar och val. Eleverna pratar mycket om grupstryck och självförtroende. Ett annat resonemang är att situationen styr mycket. Du väljer själv vilken fest du går på och redan genom val av fest har du förberett dig på om du ska dricka eller inte.

Alla grupperna tyckte att tobak borde ingå i häftet. Detta kändes betydligt mer aktuellt för de flesta. Sannolikheten att bli erbjuden cigaretter när som helst var mycket större än att bli bjuden på alkohol och droger som man knappast blir erbjuden dagtid. Dessutom påpekade några att tobak i stor utsträckning är det man börjar med. Genom att inkludera tobak skulle häftet bli ännu mer intressant för eleverna och göra det mer igenkännbart för fler elever. Flera av eleverna hävdade att de vet mycket sedan tidigare av det som står i häftet, speciellt alkoholdelen. Det kan vara värt att överväga en minskning av faktadelen och istället utöka övningsmomenten. Genom att inkludera övningar som stimulerar alla till att vara aktiva, rollspel, förslag till läraren om studiebesök etc kanske intresset hos fler elever ökar. Läraren skulle kunna få ett mer omfattande faktakompendium att plocka ur vid behov och istället låta eleverna fördjupa sig i olika delar och själva få söka information och kunskap. Eleverna som fick göra ett specialarbete verkade vara mer nöjda än de andra eleverna i samma skola som arbetat med Vägskäl.

Inför det fortsatta arbetet med Vägskäl är det viktigt att klargöra vad STAD har för ambitioner med materialet. Är målsättningen att öka kunskap hos eleverna, är det att påverka elevernas attityder och handlingsberedskap, eller är materialet i första hand en inträdesbiljett till skolan. Det ställningstagande man tar har betydelse för vilken utformning Vägskäl bör ha.

8 SLUTSATSER

- Eleverna kom ihåg mycket av Vägskäl, båda fakta och övningar
- Elevernas åsikter är delade om vad de tycker om Vägskäl. Pojkarna tyckte i större utsträckning att Vägskäl var intressant och bra
- Hälften av eleverna hade visat häftet för sina föräldrar
- Nästan alla elever hade sparat häftet hemma eller i skåpet

- Eleverna tror inte att Vägskäl kommer att påverka deras alkohol- och drogvanor.
- Vägskäl behöver revideras (innehåll, layout och bilder)
- Vägskäl i dess nuvarande form passar inte alla grupper av elever. Det är tveksamt om Vägskäl når de elever som är i riskzonen att använda alkohol och droger.
- Syftet med Vägskäl och dess målgrupp behöver klargöras.

9 FÖRSLAG TILL FÖRBÄTTRINGAR AV VÄGSKÄL

- Vägskäl bör inte ligga på gymnastiklektioner. Svenska eller SO är bättre.
- Lägg till ett moment av karaktären specialarbete. Låt eleverna själva välja fördjupning.
- Inkludera tobak.
- Förbättra layouten.
- Ny framsida som passar både flickor och pojkar.
- Byt ut bilderna på sidan 9 och 18.
- Låt eleverna själva få skriva situationerna. Detta gör situationerna realistiska och ständigt aktuella.
- Ta bort några riskanalyser.
- Se över övningsfrågorna. Kan de göras mindre förutsägbara?
- En film borde ingå.
- Gör förslagslista till läraren om komplement till Vägskäl, t ex bjud in f d missbrukare, studiebesök, film mm
- Minska faktadelen (ge läraren ett utökat kompendium) och öka övningsdelen
- Överväg att göra olika versioner av Vägskäl anpassade för olika målgrupper (ålder, område)
- Lägg till ett föräldramoment.

Tabell 1. Gruppstorlek, berusningserfarenhet och intervjutid för de fyra intervjuerna.

	Antal deltagare	Antal som varit riktigt berusade	Tid för Intervjun
Flickor i innerstadsskolan	6	0	75 minuter
Pojkar i innerstadsskolan	6	0	43 minuter
Flickor i förortsskolan	8	2	48 minuter
Pojkar i förortsskolan	7	3	35 minuter

INTERVJUGUIDE

A. INTRODUKTION

- Alla får börja med att fylla i en enkät om nuvarande alkoholvanor samt skriva namnskyltar
- Presentation av moderator och assistent moderator
- Förklara syftet med intervjun d v s att få reda på vad ungdomarna tycker om materialet Vägskäl
- Beskriv hur intervjun skall gå till
- Fråga om lov att använda bandspelare
- Tala om hur länge intervjun skall vara
- Att man skall tala en i taget
- Att alla synpunkter är viktiga
- Att det inte finns några rätta eller felaktiga svar

(Sätt på bandspelaren)

- Presentation av samtliga deltagare. Be dem tala om sitt förnamn samt vad det tycker om att göra på fritiden, bästa musikgrupp eller något annat

B. TEMARUBRIKER

Tema I. Helhetsintryck av materialet

1. Vad kommer ni ihåg av Vägskäl?
2. Hur arbetade ni med Vägskäl?
3. Vad tycker ni om Vägskäl? (allmänt)
4. Var materialet roligt eller tråkigt?
5. Vad var det som gjorde materialet roligt/tråkigt?

Probe: läraren, materialet i sig, gruppsituationen, klasskamraterna

(Dela ut Vägskälshäftet)

Tema II. Innehåll allmänt

1. Vad tycker ni om framsidan?
2. Vad tycker ni om namnet?
3. Vad tycker ni om bilderna?

Probe: Gäller det alla eller speciellt några? Vilka?

- Kapitel 1:**
- Jag anser....
 - Jag vill...
 - Jag tycker om att.....
 - Att välja vänner
 - Att välja
 - Jag väljer att.....
- Kapitel 3**
- Riskanalys 1,2 och 3
 - Vad några ungdomar säger
 - Vägskålen
- Kapitel 4**
- Riskanalys 4
 - Föräldrar och syskon
- Kapitel 5**
- Pröva din åsikt
 - Ordlista

4. Hur väl känner ni igen er i de beskrivna situationerna i Jag väljer att, Riskanalyserna i Pröva din åsikt?
Probe: Gäller det alla situationer eller bara några?
5. Vad tycker ni om att ha frågor för varje kapitel?
6. Vad tycker ni om språket i kapitlen?
Probe: Gäller det alla kapitel eller speciellt några?
7. Vad var nytt för er i materialet?
Probe: Kapitel 3 s.18-19, hur förväntningar och omgivningen påverkar berusningen.

Tema II. Innehåll kapitel 1

1. Vad tycker ni om innehållet i kapitel 1?
 - Att bli kompis med sig själv
 - ANT - vad är det?
 - Ungdom och droger
 - Handlar det här om mig?
 - Vi gör våra val...
2. Vad var nytt i kapitlet?
3. Tycker ni att kapitlet var roligt eller tråkigt att arbeta med?

Tema II. Innehåll kapitel 2

1. Vad tycker ni om innehållet i kapitel 2?
 - Om beroende
 - Bruk och missbruk
2. Vad var nytt i kapitlet?
3. Tycker ni att kapitlet var roligt eller tråkigt att arbeta med?
4. Tycker ni att kapitlet var roligt eller tråkigt

Tema II. Innehåll kapitel 3

1. Vad tycker ni om innehållet i kapitel 3?
 - Om alkohol
 - Alkoholens effekter
 - Hur farlig är alkoholen?
 - Att ta risker
 - Varför dricker en del?
 - Vad några ungdomar säger
 - Vågskålen
2. Vad var nytt i kapitlet?
3. Tycker ni att kapitlet var roligt eller tråkigt att arbeta med?

Tema II. Innehåll i kapitel 4

1. Vad tycker ni om innehållet i kapitel 4?
 - Om narkotika
 - Olika medel
 - Vad är farligast?
 - Hur sprids knark?
 - Riskanalys 4
 - Om en kompis börjar knarka
 - Föräldrar och syskon
2. Vad var nytt i kapitlet?
3. Tycker ni att kapitlet var roligt eller tråkigt att arbeta med?

Tema III. Innehåll kapitel 5

1. Vad tycker ni om innehållet i kapitel 5?
 - Pröva din åsikt
 - Ordlista
 - Fem olika sätt att avstå
2. Vad var nytt i kapitlet?
3. Tycker ni att kapitlet var roligt eller tråkigt att arbeta med?

Tema III. Har vägskäl påverkat?

1. Hur mycket har ni pratat om Vägskäl med varandra?
2. Hur mycket har ni pratat om Vägskäl med era föräldrar?
3. Vad har ni gjort av Vägskälshäftet?
Probe: Tagit hem, lagt i skåpet, slängt
4. Hur har Vägskäl påverkat ert val i situationer där ni ställs inför att dricka eller inte dricka alkohol/prova eller inte prova narkotika?

Tema IV. Avslutning och summering

1. Hur tycker ni att man skall arbeta med Vägskäl?
2. Summering
3. Observatören lägger till om det är något som har glömts bort i summeringen.

Rekrytering

- Innerstad:**
- klass A - en lugn pojke
 - klass B - en busig flicka
 - klass C - två lugna pojkar och två busiga flickor
 - klass D - två busiga pojkar och två lugna flickor
 - klass E - två lugna pojkar och två busiga flickor
 - klass F - två busiga pojkar och två lugna flickor
- Förort:**
- klass A - två busiga pojkar, en lugn pojke och två lugna flickor, en busig flicka
 - klass B - en busig pojke, två lugna pojkar och två busiga flickor, en lugn flicka
 - klass C - en busig pojke, en lugn pojke och en busig flicka, en lugn flicka

NÅGRA FRÅGOR OM ALKOHOL OCH NARKOTIKA

1. Har du någon gång under det senaste halvåret druckit öl, alkoholisk vin eller sprit? (Räkna inte med lättöl eller cider som säljs i livsmedelsaffärer). Med sprit menas brännvin, vodka, gin, konjak, whisky, likör, punsch och liknande även utblandat i grogg eller drink.

- Nej
- Ja, en gång
- Ja, flera gånger

2. Har du någonsin druckit så mycket alkohol att du blivit riktigt berusad?

- Nej, aldrig
- Ja, en gång
- Ja, 2-3 gånger

3. Hur ofta händer det att du dricker alkohol motsvarande minst en halvflaska sprit eller en helflaska vin eller fyra burkar starköl eller sex burkar öl klass II ("folköl") vid samma tillfälle?

- Jag dricker inte alkohol
- Någon gång i veckan
- Ett par gånger i månaden
- Någon gång i månaden
- Några gånger per år
- Mer sällan
- Aldrig

4. Har du någon gång haft möjlighet att pröva narkotika? (Med narkotika menas t ex hasch, marijuana, ecstasy, amfetamin och heroin)

- Nej
- Ja

5. Har du någon gång använt narkotika?

- Nej
- Ja

TACK!!

FÖRTECKNING ÖVER TIDIGARE UTGIVNA RAPPORTER AV STAD-PROJEKTET

Rapport 1

Rehnman Charlotta, Lindewald Birgitta, Andréasson Sven. En stor stark tack! En studie av legitimationskontroll på restauranger under våren och hösten 1996. STAD-projektet 1996.

Rapport 2

Rehnman Charlotta, Lindewald Birgitta, Andréasson Sven. Servering av alkohol till berusade på Stockholms restauranger. En studie av överservering på restauranger i Stockholm december 1996 - februari 1997. STAD-projektet 1997.

Rapport 3

Wallin Eva, Rehnman Charlotta, Larsson Jörgen. Vad tycker ungdomar om Vägskäl? En fokusgruppsintervjustudie med högstadieelever om ett alkohol- och drogmaterial för skolan. STAD-projektet 1997.

Rapport 4

Lönnqvist Unda, Rehnman Charlotta, Larsson Jörgen, Wallin Eva, Andréasson Sven. Några folköl är väl inte så farligt.... En studie av legitimationskontroll vid inköpsförsök i livsmedelsaffärer i Stockholm under januari 1998. STAD-projektet 1998.

Rapport 5

Wallin Eva, Rehnman Charlotta. Vykort till tonårsföräldrar. Metod för alkoholförebyggande arbete? STAD-projektet 1998.

Rapport 6

Wallin Eva, Rehnman Charlotta. Konflikter i tonårsfamiljer. En målgruppsanalys med tonårsföräldrar och tonåringar. STAD-projektet 1998.

Rapport 7

Rehnman Charlotta, Wallin Eva, Andréasson Sven. En stor stark II. En studie av legitimationskontroll på restauranger i Stockholm höst/vinter 1998-99. STAD-projektet 1999.

Rapport 8

Wallin Eva, Hjalmarsson Kerstin, Brenemark Thomas, Danielsson Johan. Attityder och uppfattningar om narkotikasituationen på restauranger i Stockholms city. En intervjustudie med dörrvakter, restaurangpersonal och polis. STAD-projektet 1999.

Rapport 9

Wallin Eva, Hjalmarsson Kerstin, Lindewald Birgitta. Serveringsrutiner och policyfrågor. En fokusgruppsintervjustudie med restaurangpersonal. STAD-projektet 1999.

Rapport 10

Hägglund Elisabet. Idéer om lokala förebyggande insatser mot ungdomsmissbruk i Kista. En intervjuundersökning bland personer verksamma i området. STAD-projektet 2000.

Rapport 11

Rehnman Charlotta, Larsson Jörgen. Folkölskampanjen i Vasastan. En intervention riktad till livsmedelshandlare och föräldrar med syfte att begränsa tillgängligheten till folköl för ungdomar. STAD-projektet 2000.

Rapport 12

Wallin Eva. Fem års samverkan – möjligheter och hinder. En intervjustudie med nyckelpersoner från myndigheter och restaurangbransch i Stockholm. STAD-projektet 2001.